

Inspirace

pro školní kariérové poradce
a ukrajinské rodiče k tématu
volby střední školy v České
republice

Střední odborné
vzdělávání

Autoři

Petr Chaluš
Iva Kirovová

Úvod

V souvislosti s válečným konfliktem na Ukrajině čelí náš vzdělávací systém řadě výzev. Jednou z nich je problematika výběru střední školy pro ukrajinské žáky a žákyně, kteří jsou ve věku českých středoškoláků.

Jedná se o složitou situaci nejen pro tyto ukrajinské žáky a žákyně, ale také pro jejich rodiče (většinou jsou s nimi v ČR pravděpodobně jejich matky) a také pro učitele základních a středních škol, výchovné a kariérové poradce.

Pro ukrajinské rodiče a žáky, kteří hledají vhodnou střední školu v ČR, může být velkou podporou kariérové poradenství. V současnosti jsou rodiny z Ukrajiny v nejisté a obtížné situaci uprchlíků. Kariérové poradenství pro uprchlíky je v mnoha evropských zemích dlouhodobě rozvíjeno a je předmětem metodických článků. Přenos evropských zkušeností kariérovým poradcům v ČR podporují různorodé projekty evropské spolupráce se zapojením českých subjektů a také české Centrum Euroguidance, které je součástí Národního pedagogického institutu České republiky (NPI ČR). Z těchto zdrojů je možné čerpat informace a inspiraci.

Zároveň v rámci podpory MŠMT, NPI ČR a mnoha dalších organizací jsou průběžně překládány základní informace o kariérovém poradenství v ČR a systému školství v ČR do ukrajinského jazyka. Překlady důležitých informací mohou usnadnit komunikaci s ukrajinskými rodiči, mají tak i možnost sami se seznámit s možnostmi a příležitostmi pro své děti v ČR. Důležitým zdrojem v této nové situaci pro poradce je také kolegiální sdílení poradenských zkušeností s příchozími ukrajinskými rodinami. Zmíněné zdroje, informace, příklady dobré praxe a nové zkušenosti českých kariérových poradců jsou prezentovány v tomto textu. Článek poukazuje na možnosti a příležitosti využitelné kariérovými/výchovnými poradci a učiteli i rodiči ukrajinských žáků pro řešení problémů a překážek souvisejících se zapojením ukrajinských žáků do studia na středních školách v ČR.

Specifika kariérového poradenství pro rodiče a žáky v situaci uprchlíků

Je přínosné, pokud kariéroví poradci, jejichž klienti jsou uprchlíci přicházející z různých zemí, disponují potřebnými multikulturními kompetencemi, kromě jiných. Jedná se zejména o multikulturní kompetence poradce, znalosti a uvědomění si kulturních a sociálně-ekonomických specifíků klientů zemí, odkud pocházejí. V zemích s dlouhodobými zkušenostmi s multikulturním poradenstvím u klientů se statusem uprchlíka byla identifikována specifika, ve srovnání s ostatními klienty, kromě jazykové a kulturní odlišnosti i nejistota spojená s aktuální krizovou situací a budoucností. Kariéroví poradce by měl tuto problematiku reflektovat, pro klienty jsou důležitá zejména témata bezpečí a přijetí. V průběhu poradenského procesu nemusejí mnoho důležitých informací vnímat, správně pochopit, nemusejí si uvědomovat, jak je klientovi vzdálený základní, pro nás samozřejmý, kontext. Může docházet k situacím, kdy potřeba přijetí a dobrého vztahu s poradcem a institucí vede klienta k potvrzování porozumění a souhlasu s poradcem, ačkoli má potíže se orientovat v nové situaci, zapojit se do systému vzdělávání nebo pracovních aktivit, rozhodovat se a účinně jednat. Blíže ke specifíkům poradenství uprchlíkům doporučujeme zhlédnout nahrávku metodického evropského webinaru ke kariérovému poradenství pro uprchlíky, který je dostupný s českými titulky:

[Exploring effective approaches to career guidance with refugees – české titulky – YouTube](#)

V poradenském procesu s uprchlíky může pomoci více se zaměřit na naslouchání a poskytování různých druhů zpětných vazeb, ověřovat porozumění klienta, zapojit klienta do participace na sestavení kariérodního plánu, jeho jednotlivých kroků. Ověřovat, zda se orientuje v novém prostředí a v kontextu vzdělávacího systému nebo trhu práce. Poradce by měl být otevřený zcela novým zkušenostem a hledání nových přístupů. Například v rámci jednoho semináře pro ukrajinské žáky bylo dle zkušenosti kariérového poradce pro tyto žáky snadnější popsat své dovednosti než popsat potřebu jejich dalšího rozvoje. Lze předpokládat, že komunikace mezi rodiči, žáky a školami (i poradci) se může lišit mezi českým a ukrajinským prostředím.

Pro školní kariérové poradce je samozřejmostí spolupracovat s mnoha partnery, jako jsou úřady práce, školská poradenská zařízení, neziskové organizace. Spolupracují také s ostatními školami a mnoha různými subjekty ze světa vzdělávání a práce. V situaci uprchlické vlny se zjevně komunikace s partnery stává ještě důležitější oporou poradce, rodiny řeší životní situaci jako celek, klíčová je například podpora a poradenství v oblasti sociálních služeb. Je mnoho organizací s dlouhodobou zkušeností podpory cizinců, které mají i veřejně šíří mnoho užitečných informací, jež se týkají vzdělávání a práce. Čím dál více informací je také dostupných přímo v ukrajinském jazyce a lze na ně rodiče odkázat, a tak zvýšit jistotu porozumění českému vzdělávacímu systému, pracovním i obecně kariérovým příležitostem u nás.

Volba střední školy a současné teorie kariérového poradenství

Teorie kariéry, rozvoje kariéry a kariérového poradenství poskytují rámec poradenského procesu, ovlivňují výběr metodologie, metod a cílů kariérového poradenství, rozsah aktivního zapojení klientů kariérového poradenství do poradenského procesu aj. Teorie poskytují objasnění kariéry, individuálních a kontextuálních faktorů a dalších témat, interpretaci průběhu poradenského procesu a jeho výstupů (Sharf, 2013). Problematika profesionální orientace a rozhodování o výběru střední školy související s rozhodováním o budoucí profesi je jedním z tradičních témat kariérového poradenství. Od počátku 20. století, kdy se tématu kariérové volby věnovaly první teorie (Parsons, 1909), se výrazně proměnily kontextuální faktory ovlivňující kariéru. Změnilo se pojetí kariéry (Kirovová, 2011), kdy kariéra zahrnuje veškeré dimenze života, jak konstatuje např. Peavy (1993) nebo Super et al. (1996), pojetí rozvoje kariéry a kariérového rozhodování, které se nevztahuje pouze k profesní orientaci, trhu práce apod.

Kariérové poradenství reflektuje nejen změny kontextuálních faktorů kariéry, např. globalizaci trhu práce a požadavků na zaměstnance, „gig economy“ nebo kariéru „freelancerů“, ale také rozvoj metodologie a metod. Kariérové volby se netýkají pouze profesní orientace a volby realizované v závěru základní školní docházky, ale probíhají v průběhu celého života, jak poukazuje Zunker (2016).

Význam kariérové volby v současnosti není tak rozhodující a limitující další průběh života, budoucnost člověka jako v industriální éře, kdy nedocházelo k častým změnám pracovních pozic, organizací, pracovněprávních vztahů nebo povolání/profesi, jak je tomu v současnosti. Např. v USA každý člověk během života realizuje 10–15 změn práce (Goodman, 2019), obdobné trendy se projevují i u nás. V průběhu kariéry dochází ke změnám nejen pracovních pozic a organizací, ale i profesí.

Praktické inspirace pro poradenský proces

V poradenském procesu je žádoucí se zaměřit na veškeré aspekty potřeb klienta (zahrnují jeho rodinu, vzdělání, práci, zájmy, životní styl aj.), ovlivňují kariérové volby a rozhodování, jak vyplývá z holistického pojetí kariéry a kariérové poradenství (Zunker, 2016). Kariérové rozhodování je ovlivněno rodinou a kulturou (Capuzzi a Staueffer, 2019). To je podstatné reflektovat vždy, nejen v případě kariérového poradenství s ukrajinskými žáky, komunikace a spolupráce s rodiči je potřebná. V případě profesní orientace žáků je vhodné aplikovat holistický přístup (směry kariérového poradenství vycházející ze sociálního konstruktivismu). Více je využívána kvalitativní metodologie a metody. Lze ji použít při strukturovaném postupu profesní orientace a následném plánování rozvoje kariéry.

Strukturovaný postup se skládá většinou z pěti základních kroků, zjednodušeno a upraveno podle (Greenhaus et al., 2010).

Sebehodnocení, sebereflexe žáka

Představuje základní východiska pro kariérové plánování. V případě ukrajinských žáků může být vhodnější kvalitativní přístup. Jedná se zejména o reflexi zájmů, hodnot, dovedností, zkušeností, vlastností atd.

Nápomocné mohou být následující otázky, např.: Jak tě baví nebo bavilo trávit volný čas? Jaké máš zájmy? Co tě bavilo ve škole (např. v jednotlivých třídách, v minulém školním roce apod.)? Jaké předměty? Co se ti daří dělat lépe než tvým vrstevníkům? Co považuješ za důležité ve svém životě? Co je důležité ve tvé rodině? Máš zkušenosti s nějakým druhem práce? Jakou profesi má tvoje matka/otec atd.? Jaká profese se ti líbí?

Výstupem sebehodnocení a sebereflexe je sestavení portfolia žáka nebo identifikace jeho silných stránek.

Vyhledávání kariérových příležitostí

Jedná se o informace o možnostech dalšího vzdělávání, o středních školách, podmínkách přijímacích zkoušek, o možnostech uplatnění, o kladech a záporech jednotlivých profesí, budoucích trendech v pracovní oblasti, kariéře apod.

Je pravděpodobné, že ukrajinští žáci vyhledávají tyto informace obtížněji, neboť se ocitli v cizí zemi, s jiným socioekonomickým, vzdělávacím a kulturním kontextem.

Tyto informace by měly být poskytovány v případě poradenského procesu. Je samozřejmě důležité také zjišťovat, jakými informacemi disponuje klient/žák a jeho rodiče. Jaké má žák představy o své budoucnosti, o své budoucí profesi, jaké jsou jeho sny.

Vytyčení cílů

Výstupem by měla identifikace střední školy, která je pro klienta dosažitelná, a současně zda klient disponuje předpoklady pro její absolvování. Potřebné je vytyčit alternativní cíle.

Cíle by měly mít charakteristiky SMART: být specifické/konkrétní, měřitelné, dosažitelné z hlediska klienta, smysluplné pro žáka a také termínované.

Potřebná je aktivní participace žáka a jeho rodičů.

Akční plány

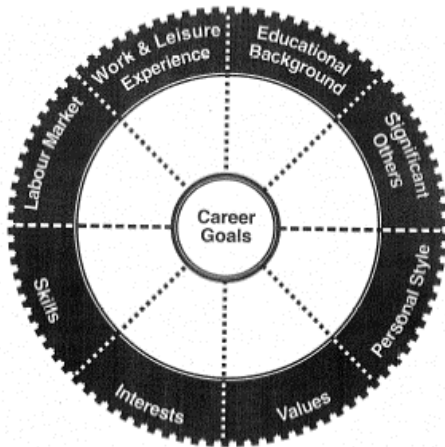
Následuje sestavení akčních plánů, konkrétní postupy s harmonogramy a určení aktivit relevantních pro dosažení vytčených cílů.

Také u tohoto kroku je potřebná aktivní participace žáka a jeho rodičů.

Hodnocení

Jedná se o průběžné vyhodnocování akčních plánů, jejich případné změny apod.

Jednou z metod napomáhající sebereflexi klienta a uvědomění si různých aspektů kariéry/života je Amundsonovo kolo rozhodování. Zahrnuje následující části: dovednosti (skills), zájmy (interests), hodnoty (values), osobní styl (personal style), trh práce (labour market), work and leisure experience (pracovní a volnočasové zkušenosti), dosažené vzdělání (education background)

Obrázek: Kariérní kolo (Amundson et al., 2014, s. 45. From Career Pathways, by Norman Amundson and Gray Poehnell, Copyright © 1996, Ergon Communications. This material is used by permission of Ergon Communications).

Kariérní kolo lze použít v poradenském procesu se všemi klienty a vzhledem k jednoduchosti modelu a textové nenáročnosti (odkaz na překlad do ukrajinštiny) je možnou podporou pro poradenský rozhovor s ukrajinskými žáky a rodiči. Znárodnuje různé aspekty kariéry/života, které jsou důležité při vytyčování kariérových/životních cílů. První a druhý krok vytyčování cílů a plánování kariéry lze zaměnit.

Vybrané zdroje pro kariérové poradenství s ukrajinskými rodiči a žáky

Centrum Euroguidance připravilo ve spolupráci s ukrajinskými kariérovými poradci aktualizovanou stručnou brožurku o kariérovém poradenství přeloženou do ukrajinštiny. Jde o základní informace, kde v ČR lze najít kariérové poradenství a k čemu je kariérové poradenství dobré. Obsahuje také kontakt na Centrum Euroguidance, kde zájemce rádi propojíme se službami kariérového poradenství v ČR.

Odkaz na materiál v ukrajinštině

[- NPI-CR_Euroguidance_Clovece-nezlobse_LetakDL_UKR_web.pdf - Disk Google](#)

Odkaz na materiál v češtině

[- NPI-CR_Euroguidance_Clovece-nezlobse_LetakDL_CZ_web.pdf](#)
[- Disk Google](#)

Pravidelně doplňujeme v otevřeném článku aktuální tipy pro práci kariérových poradců s příchozími lidmi z Ukrajiny.

[- Inspirativní zdroje pro kariérové poradenství s lidmi přicházejícími z Ukrajiny \(euroguidance.cz\)](#)

Praktickým podkladem pro poradenský dialog s ukrajinskými rodiči je přehled aktuální vzdělávací nabídky středních škol v ukrajinštině vytvořený pracovníky portálu Infoabsolvent.

[- Vzdělávací nabídka středních a vyšších odborných škol pro školní rok 2022/2 \(npi.cz\).](#)

Kariérový poradce může rodičům také doporučit informační zdroje poskytované zřizovateli středních škol, což jsou zejména jednotlivé kraje. V mnoha krajích vzniká velká podpora v ukrajinském jazyce, například [відомості про середню освіту/ Informace o středním vzdělávání | Výběr školy \(vyberskoly.cz\)](#). Rodičům lze doporučit návštěvu veletrhů středních škol, jako např. [Už víme, kdy se uvidíme | Posvit si na budoucnost \(posvitsinabudoucnost.cz\)](#), či dny otevřených dveří na konkrétních středních školách. Důležitým zdrojem pro poradce jsou aktuální statistiky o trhu práce, například ze stránek Českého statistického úřadu ([Trh práce | Století statistiky \(czso.cz\)](#)).

V rámci časopisu *Kariérové poradenstvo* v teorii a praxi je dostupný přehledový článek k tématu kariérového poradenství v ČR v souvislosti s migrační vlnou spojenou s válkou na Ukrajině. Situace se nadále vyvíjí a část informací již nemusí být aktuální, přesto jsou takové přehledové texty inspirací, přinášejí první zkušenosti a odkazy na další zajímavé informace, odkaz zde [KPJ_21_04_Hlouskova_Chalus.pdf \(euroguidance.sk\)](#). Média průběžně přinášejí zajímavé analýzy a aktuální průzkumy, jež je inspirativní sledovat, např. článek, který vnáší vzhled do situace ukrajinských rodin ve vztahu ke studiu střední školy. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/sociolog-ukrajinsti-stredoskolaci-vypadli-z-vyuky-nedokonceni/r~36853244074611ed8c6f0cc47ab5f122/>

Je vhodné se zaměřit na metody, které svou povahou minimalizují využívání jazyka. Příkladem technik může být zpracování jednoduché myšlenkové mapy, „Malovaný životopis“, „Cesta životem“ nebo práce se storytellingovými (příběhovými) kartami. Existuje mnoho zdrojů, díky kterým se lze inspirovat. Příkladem je např. [pruvodce-karierou.pdf \(euroguidance.cz\)](#). Přehled různých metod je možné najít na portálu Jobhub ([JOBHUB – Metody kariérového poradenství \(job-hub.cz\)](#)). Pro inspirace se můžete kdykoli obracet i na Centrum Euroguidance. V letošním ročníku Národní ceny kariérového poradenství je možné se zapojit do sběru a sdílení praxe kariérového poradenství i se zaměřením na ukrajinské rodiče a žáky, získat ocenění a podpořit se navzájem kolegiálním sdílením.

Další informace týkající se problematiky ukrajinských žáků a jejich možností a podmínek studia na českých základních a středních školách obsahuje Seminář MŠMT pro ředitele před začátkem školního roku 2022/23 (<https://www.youtube.com/watch?v=mTvEkR71t1U>), informace jsou přínosné nejen pro ředitele škol.

Závěrem

Věříme, že podpořit kariérovým poradenstvím ukrajinské žáky ve studiu středních škol v ČR má mnoho pozitivních dopadů nejen pro jejich budoucnost. Docházení na střední školu může mít velmi významný socializační a integrační význam. Na školy jsou často navázány i volnočasové aktivity, které jsou také zásadní pro kariérový rozvoj. Rodiče v situaci uprchlíků mohou potřebovat mnoho základních informací, které považujeme za samozřejmé – poučit se co nejvíce o středních školách i celkově o kariérových příležitostech v ČR. Zároveň mohou potřebovat ještě mnohem více než to, základní přijetí a jistotu dobré budoucnosti pro své děti.

Literatura

- Amundson, N. E., Harris-Bowlsbey, J., & Niles, S. G. (2014). *Essential Elements of Career Counseling Processes and Techniques*. 3rd ed., Pearson.
- Capuzzi, D., & Staueffer, M. D. (2019). *Career Counseling*. 3rd ed. Routledge.
- Goodman, J. (2019). Toward a Holistic View. Decision-Making, Postmodern, & Emerging Theories. In D. Capuzzi & M. D. Stauffer (Eds.), *Career Counseling: Foundations, Perspectives, and Applications*. 3rd ed., (64–95). Routledge.
- Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., & Godshalk, V. (2010). *Career Management*. Sage.
- Kirovová, I. (2011). Od tradiční kariéry k současným kariérovým koncepcím. *Československá psychologie*, 55(4), 316–331.
- Peavy, R. V. (1993). Envisioning the Future: Worklife and Counseling. *Canadian Journal of Counseling*, 27 (2), 123–139.
- Sharf, R. S. (2013). *Applying Career Development Theory to Counseling*. Cengage.
- Super, D. E., Savickas, M. L., & Super, C. M. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career Choice and development*, 3rd ed., (121–178). Jossey-Bass.
- Zunker, V. G. (2016). *Career Counseling. A Holistic Approach*. 9th ed. Cengage.